

הוקא כשנפלו לו בירושה אבל עבר וקנה אותם להסתחר דעבר על איסור דאורייתא כדאיתא בפרק כל שעה⁵⁵³ יהיו בהוייתו לא הקילו גביה ומוכרן מיד, דלא דמי לרועה שהוא תקנה דרבנן אעפ"י שישוב א"י חמור מאוד ודוחה שבות כדלקמן⁵⁵⁴ מ"מ עיקרו אינו אלא משום תקנה ושייך ביה להקל מה שאין כן כ"כ בדאורייתא להקל.

זכן מי שנדרר ליקח בית בא"י ולישא אשה בא"י⁵⁵⁵ ולא קבע זמן אין מחייבין אותו ליקח מיד עד שימצא ההגון, אבל אמר מיד כשאבא לא"י אקח בית ואשה או אם כבר בא"י וקבע זמן פשיטא דצריך לקיים נדרו אם לא בהתרה ע"י פתח וחרטה, וכן דעת המו"ר⁵⁵⁶. ומעשה באשה אחת שהיה בנה מוצר לה וקפצה ונשבעה כל מי שיבא איני מחזירתו, וקפצו עליה בני אדם שאינם מהוגנים, וכשבא הדבר לפני חכמים אמרו לא נתכוונה זו אלא להגון לה.

לז. דין סעודות מילה ופדיון הבן וזכר⁵⁵⁷ וסעודת חנוכה, וק"ו סיום הספר, הן קרוים סעודות מצוה ומותר להנות מהן, אבל לא חניכים וסעודת מריעות⁵⁵⁸. ודין חתול חיורא להרוג אותו משום סכנה אין נוהג בזמן הזה, אבל אם המית או קטע יד של תינוק נוהג בו כל דין הכתוב בפנים.

לז. רב ושמואל רב אסי⁵⁵⁹ אקלעו לבי שבוע הבן, פ"י שעברו עליו ו' ימים, והיינו לסעודת ברית מילה, ואמרי לה לבי ישוע הבן, פ"י רש"י פדיון הבן דישועה מתרגמין פרקין⁵⁶⁰, ותוס'⁵⁶¹ פ"י ישוע על שם שהולד נושע ונמלט ע"ד הפסוק והמליטה זכר, והיו רגילין לעשות סעודה, ואלו ואלו דא"ת. אבל קשה לפירושם הא אמרינן בפרק גיד הנשה⁵⁶² דרב לא אתהני מסעודת הרשות⁵⁶³, בשלמא מילה הסעודה גופא היא שמחת מצוה כמו סעודות התן שנאמר שש אנכי על אמרתך ומצוה גדולה לכנוס באותה סעודה כאשר כתבתי בסוף כ"ה⁵⁶⁴ ס' קצ"ב, אבל פדיון הבן ליכא סעודות מצוה להדיא, אלא נראה כל סעודה שאדם עושה שלא כדרך מריעות ושמחה אלא כדי ליתן שבח למקום או לפרסם המצוה או לפרסם הנם קרוי סעודת מצוה, כגון פדיון הבן לפרסם המצוה ולפירוש ר"ת לפרסם הנם שנמלם הזכר והאשה, וק"כ כתב חכם אחד ומהרא"י הביא בספרו⁵⁶⁵ סימן

מדאורייתא מוציא מחייב דאורייתא אינו אלא מדרבנן. אלו הם הלכות התלוים בשערה, דברים מועטים שפתח רבינו ראש המדברים, ומשם בארה כאשר הרחיבו רבים בכל הנ"ל. 559. דף פ, א. 560. צ"ל: פורקן. 561. ד"ה לבי ישוע הבן. 562. חולין דף צה, ב. 563. כתב החות יאיר סי' ע בתו"ד: אף על פי דודאי אין דברי רש"ל מוכרחים ממה דדקדק זה מההיא דפרק גיה"נ דרב לא מתהני מסעודות הרשות, דמאן לימא ליה דרב נהנה מאותו סעודה, דאפשר שהלך לשם לחיוב מצוה להורות איך יעשו ולשמע ברכת פדיון ולא אכל מאומה [וכן ראיתי מדקדקים וגדולים נוהגים] וכן חבריו. ואפילו פירוש יום שנולד שאין כאן ברכה, לא מוכח מידי, שהרי אמר "איקלעו להתם" ולשון זה אינו לשון זימון וכוונה, רק לשון הזדמנות שלא בכונה, וכמ"ש בפרק הפועלים וכו' וכהנה פעמים אין מספר. ומלבד כל זה אי נימא דכל עסק תורה במסיבה משוי ליה סעודת מצוה כ"ש תלתא גדולי הדור אמוראים שהמה יחד במסיבה בלי ספק לא ימושו מפיחם דברי תורה, אף כי רב שאמרו במס' כריתות כ"ה ע"ב דלא סגי ליה בלי הוראה וכדבעינן למימר, לכן אין ראייה דסעודת פדיון או יום שנולד מצד עצמו ה"ל סעודת מצוה, ואין להקשות א"כ רב דלא מתהני מסעודות רשות היכי דמי י"ל דמירי בסתם סעודה של המון עם. 564. כך הוא בדפ"ו יעסנין. בדפ"ו פראג כתוב: ת"ח (או ת"ת). ומ"מ צ"ב הכוונה. 565. תרומת הדשן (ח"א).

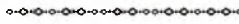
א. 553. פסחים דף כג, א. ז"ל הגמ' שם: והרי שרצים רחמנא אמר ישקך הוא לא יאכל ותנן צידי תיה ועופות ודגים שנודמנו להם מינין טמאין מותרין למוכרן לנכרים, שאני התם דאמר קרא 'לכם' שלכם יהא, אי הכי אפילו לכתחלה נמי, שאני הכא דאמר קרא 'יהיו' בהוייתן יהו. 554. דף פ, ב. 555. מבואר ד"בארץ ישראל" קאי בין אליקח בית בין אלישא אשה, וע"י חסדי דוד ותיון יחזקאל בתוספתא פ"ח ה"ד. וברא"ש: ליקח בית בארץ ישראל ולישא אשה. 556. יו"ד סי' רט. 557. "שלום זכר". 558. ענין סעודת מצוה האריכו בו אחרונים ואבהון דכולהו הם דברי רבינו הכא, וע"י חות יאיר סי' ע ופרמ"ג סי' תמד משב"ז סי"ט שהאריכו בזה, ויש לציין לספר לב בנים על ענייני בן סורר ומורה (ר"י בלערי) שהרחיב בזה הרבה, וספר פסקי תשובה (ר"א פיעטרקאווסקי) סי' קצד שהביא דברי התו"י ובהערות שם הרחיב עוד. ויש בזה כמה נפ"מ מה נחשב סעודת מצוה, כגון לענין מי שקיבל ע"ע שלא לאכול מסעודת הרשות, וכן לענין השתתפות אבל בסעודה, ותענית בכורים בער"פ, ולענין אכילת בשר בתשעת הימים, ועשיית הסעודה בחוה"מ, ולענין בן סורר ומורה, ועוד נפ"מ יבאו בהערות להלן. והיות ובסימן זה בלולים כו"כ עניינים אפתח פיתחא זעירא למעיין, א) רבינו דן על הסעודות, שלום זכר, פדיון הבן בזמנה ושלא בזמנה, חנוכה, חנוכה הבית, סיום מסכת, בר מצוה בזמנה ושלא בזמנה. ב) דן בענין ברכת השמחה במעונו בסיום מסכת. ג) כתב דהא דאין אינו מחייב

ים של שלמה | פרק שביעי – מרובה

רס"ט ז"ל: דמה שאנו נוהגין עכשיו לאחר שנולד הזכר נכנסים לשם למעום כליל שבת הסמוך ללידה היא סעודת מצוה, והיינו אותה סעודה דפי' ר"ת, וקבעו כלילי שבת בשעת שהכל מצויין בביתם.⁵⁶⁶

ואותן סעודות שעושים בימי הנוכה נראה שהם סעודות מצוה, ולא כדברי מהר"ם⁵⁶⁷ שפסק שהן סעודות הרשות דלהודות ולהלל נתקנו ולא למשתה ושמחה, אלא כדברי הרמב"ם⁵⁶⁸ שהן ימי שמחה והלל, וכן נמצא במרדכי ארוך⁵⁶⁹ דלהודות והלל נקבעו משום הנס, וימי משתה ושמחה נמי נקבעו כדאיתא במגילת תענית דקבעו יו"ט משום הנוכה המזבח⁵⁷⁰, ובתלמודא משמע דנתקנו נמי למשתה ושמחה מדאמרינן בפרק במה מדליקין⁵⁷¹ לשנה האחרת קבעו (ועשאו) [ועשאו] יו"ט בהלל ובהודאה, ומדאמר יו"ט ולא קאמר קבעו ח' ימים להלל ולהודאה ש"מ דיו"ט נמי כפשוטו הוא למשתה ושמחה, ואף רש"י פי' שם לא שאסרום במלאכה אלא להלל ולהודאה משמע דלא אפיק רק עשיית מלאכה, וכן מצאתי. ועוד נ"ל דקל וחומר הוא דהא לא גרע מבי ישוע הבן דע"כ סעודות מצוה נינהו מדאזיל רב להתם והיינו מעמא מאחר שהוא לפרסם מצוה או הנס כדי ליתן שבת והודיה למקום נקרא מצוה ק"ו ימי הנוכה דניתנו לשבח והודיה ולפרסם בהן הנס, והר"ן⁵⁷² כתב שנהגו לאכול גבינה בתנוכה והטעם הוא נמי לפירסום מצוה לפי שאמרינן במדרש דבתו של יוחנן האכילה לראש אויבי' גבינה ושכרתו וחתכה את ראשו וברחו כולם, ע"כ⁵⁷³.

וסיום הספר נמי נראה כפיני שהוא סעודת מצוה, וכן ראייה מפרק כל כתבי⁵⁷⁴ דאמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מדרבנן דשלים מסכתא עבידנא יומא טבא לרבנן, ובסוף פרק זה אריך בו בעורת השם יתברך לעד, ע"ש. ומשום זה היה נראה לברך שהשמחה במעונו בסיום מסכת, דאין לך שמחה יותר לפני הקב"ה אלא שמחה ורינה של תורה, דאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה⁵⁷⁵, דלא גרע מפרדיון הבן

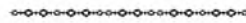

בשר ויין בתשעת הימים), וסי' רמט סעי' ב (לקבוע סעודה בערב שבת), יו"ד סי' שצא סעי' ב (לענין אבל). ולענין ט' באב נדחה כתב המלבושי יו"ט סי' תקנט שהאב והכהן לא ישלימו כסעודת מילה, כיון דהוי סעודת מצוה (ועיי"ש אליה זוטא ואליה רבא). ועי' ג"כ משנה ברורה סי' תקסח ס"ק טז. ולענין שלא בזמנה ראה מש"כ להלן בענין בר מצוה שלא בזמנה ובהערה שם.
 567. שו"ת מהר"ם דפוס פראג סי' תרה, תשב"ץ קטן סי' קע, מרדכי פסחים סי' תרה. והובא בשו"ע או"ח סי' תרע סעי' ב, ועיי"ש בטוש"ע ונר"כ מה שהאריכו בעניינן.
 568. הל' הנוכה פ"ג ה"ג. 569. מובא בחידושי אנ"ש על המרדכי פסחים שם, ומקורו ממרדכי ארוך למס' שבת דף כא. ז"ל: ובמגילת תענית אמר' דנקבע יו"ט משום תנוכת המזבח, והכא קאמר משום הנס, וי"ל דמשתה משום הכי קביע אבל הלל והודאה קבעו בשביל הנס, תוס'. וכן משמע מלשון רש"י דפירש ועשאו יו"ט: לא שאסרום במלאכה אלא לגמור הלל ולומר על הניסים בהודאה, משמע דלא אפיק רק עשיית מלאכה, משמע דהוא הדין למשתה עשאו יום טוב. 570. עי' מג"א תרע ס"ק ג, מחצה"ש ופרמ"ג שם, ובביאור הגר"א ס"ק ה. 571. שבת דף כא, ב.
 572. שבת דף י' א מדפי הרי"ף. 573. ובשו"ת מהרש"ל סי' פה כתב: מצוה לשמוח בחנוכה, ומשו"ה קראו יו"ט והן ימי שמחה, וכן פסקו הרמב"ם והמרדכי ארוך, ונהגו לאכול גבינה על פי הנס, וראה שהשמחה תהא מעורבה ובלולה בשמחת תורה ואל תבטל מקביעותם. וכן כתב בביאורו לטור או"ח סי' תרע, הביאורו הבי"ח והט"ז ס"ק ד שם. ועי' תורת יאיר סי' ע.
 574. שבת דף קיח, ב – קיט, א. 575. ברכות דף ח, א.

566. ז"ל רבינו ביש"ש קידושין פ"א סי' נד: ומה שכתב שאכלו ושחו שמחים וטובי לבב, ואמר אני שבוודאי סעודת מצוה היא, וכאשר כתבתי בארוכה (סי' ט"ו), מכל מקום מצאתי כתוב בתשובת מהר"ן הנ"ל ז"ל יש מרבתינו כתבו אלו היה מרצוני, לא היה לעשות סעודה אלא לאדם שיש סיפק בידו ויכול לעשות שניהם בריוות, לעשות סעודה אחר הפדיון משלם, ועכשיו הכל עושין סעודה, וסבורים שהסעודה עיקר המצוה, ומתוך כך כבד עליהם המצוה, לתת כל הפדיון משלם, ומתנה עם הכהן לקבל דבר מועט, ואינו יוצא ידי חובתו, ע"כ. ומ"מ כ' בעניין אחר, בענין הסעודה, שהיא סעודת מצוה, וז"ל הורו רבותינו אע"פ שמת הבכור צריך לפדותו, ורשאין לעשות סעודה למצוה זו אע"פ שמת הבכור רק לאחר ל' יום שנוהג אכילות, וסעודה של רשות ליכא, כיון שמכוון לכבוד המצוה כבר, ומברך שהחיינו כאלו היה חי, ע"כ, ומזה נתפשט המנהג שלא לברך שהשמחה במעונו בסעודת פדה"ב לפי שלפעמים עושים הסעודה אחר שמת התינוק, ואו אין שמחה שייך, ומחמת לא פלוג אין מברכין כלל, וכן המנהג בכל ארצות, ולא קי"ל כדעת הרמב"ן, שכתב לברך, (לכן) [וכן] נמצא בדרשות מהרי"ל שכתב, שהתיר לאכול ביום פדה"ב ביום שגזרו הקהל תענית, נראה בעיני, אם קבלו עליהם התענית צריכה התרה ופתח יש כבר בענין שלא ידעו מסעודה מצוה או לא ידעו גודל שכר המצוה. והי"ה בה"ב אחר התג. אכן בתענית ער"ה אין רגילין להתיר יותר ממניין, וכן אם חל הפדיון בתוך ימי אב, שאין אוכלין בשר ושותין יין, שאין להתיר אלא מנין מצומצם, וכן מצאתי, וכו', עכ"ל. וכן פסק הרמ"א בכ"מ דסעודת פדה"ב הוי סעודת מצוה, או"ח סי' תקנא סעי' י (לעין

דלפרסום מצוה בעלמא הוא⁵⁷⁶, וכן הוריתי פעם אחת הלכה למעשה ונתבלבל השמחה במהומות גדולות על ידי סיבות קשות ותליתי הסרחון בי שעברתי על דברי רבותי שלא שמעו מעולם דבר זה ע"כ לא כתבו אלא בחתונה ובפדיון הבן⁵⁷⁷, ובמילה ג"כ לולי צערא דינוקא⁵⁷⁸, אבל במצות אחרונא לא, ובודאי כל דבריהם בקבלה ובסודות פנימיות על כל שיחה ומלה ואך נתקן דוקא לאותם מצות ולא לע"א, דהא ביו"ט מחויב להרבות בסעודות ולשמוח ואפ"ה לא מברכינן⁵⁷⁹. ומ"מ סיום הספר הוא סעודת מצוה לכולי עלמא⁵⁸⁰.

אבל סעודת חינוך הבית בודאי הוא דרך ריעות, בפרט בעו"ה אותם סעודות וחנוכים שעושים ההמון עכשוו הוא קלון ורק לרוות הגרון בשחוק וקלות ראש, וכן מצאתי שפסק מהר"ם⁵⁸¹, ומ"מ נראה מי שהוא ירא אלקים ורוצה לחנך ביתו בתורה ובמצות וליתן שבת למקום אשר חננו ולא הניח מתחלה לשחות בביתו ולשחוק בו ולנהוג קלות ראש אלא מתחילה עושה סעודה לחנכו ולומר בו דברי תורה ולדרוש בו מעין המאורע שפיר הוא סעודת מצוה, ועליו נאמר המקרא שחו ושכרו דודים⁵⁸² בימי המלואים⁵⁸³.

צורבא מרבנן ראש ישיבה, דודאי ליתא רק בחור מתודד, שכ"פ רש"י בתענית, והכי מוכח שם במ"ש דדמי לפרצודא וכו'), אף כי ג"כ אין ראיה משם שיהיה סעודות מצוה רק שאבי עשאו לחיוב מצוה ותורה שזה נתן לו שמתה בלבו, כמ"ש רב יוסף מאן דאמר לי אין הלכה כר' יהודה דאמר סומא פטור וכו' עבידנא יומא טבא וכו', וכי ס"ד דה"ל סעודת מצוה. ומ"מ אין צריך ראיה דאחר שנעשית מחמת גמר דבר מצוה ודאי ה"ל סעודת מצוה. עכ"ל. [מש"כ החו"י במוסגר דיש שפירש דצורבא מרבנן היינו ראש ישיבה, אין כוונתו לרבינו שלא כתב כן כאן, ואדרבא כתב להיפך בסו"פ זה בדין הסיום, ועי' ברכי יוסף חו"מ סי' טו אות ג].

581. כ"כ בתשב"ץ קטן סי' קע. 582. שיר השירים פ"ה פ"א. ועי' סדר עולם רבה פ"ז שנדרש קרא זה על יום השמיני למילואים. ועי' במדבר רבה פ"ג ב'. 583. דברי רבינו הביא המג"א סי' תקסח ס"ק ה, אך הביא דעת באר שבע סי' עב [ובחלק מהדפוסים הוא סי' ע] שכתב דבארץ ישראל הוי סעודת חינוך הבית סעודת מצוה. ועיי"ש ביד אפרים שהאריך ובסו"ד כתב: ועיין בירושלמי דסוטה פ' משות מלחמה (פ"ח ה"ד) יכול הבונה בית בחוצה לארץ יהא חזר, תלמוד לומר ו'לא חנכו' את שמצוה לחנכו, יצא זה שאינו מצוה לחנכו. וכתב בקרבן העדה שם (שירי קרבן ד"ה את) מהכא שמעינן דסעודת חינוך בית לאו מצוה היא, והנודר שלא לאכול מסעודה שאינו של מצוה אסור לאכול, מיהו בבבלי בפירקין (סוף דף מג, א) דורש ולא חנכו למעוטי גזלן, אך ברמב"ם (מלכים ז, ה ויד) כתב תרווייהו כו', ע"ש. ואפשר דדוקא בזמן שהיו ישראל שרוים אז אין מצוה בחוצה לארץ, שהרי אמרו (כתובות קי, ב) כל הדר בחוצה לארץ דומה כו', משא"כ בזה הזמן דרב יהודה אמר (שם) כל העולה מבבל כו', ודעת כמה פוסקים דעכ"פ אין מצוה לעלות לא"י, שפיר י"ל כמו"ש דאם מי שעושה הסעודה לשמוח שזכה מאת ה' לבית וחניוכו לשם שמים הוי קצת סעודת מצוה. ועיי"ש כל דבריו בעניי".

ועי' חו"ל שו"ת תורה לשמה סי' תפד: איתא בשאלתות דרב אחאי גאון בפ' בראשית (שאלתא א) חו"ל: שאלתא דמחייבין דבית ישראל למינח ביומא דשבתא דכד ברייה קב"ה לעולמיה ברייה בשיתא יומי ונח ביומא דשבתא וברכיה וקדשיה כאניש דבני ביתא וכד מצבית ליה וגמר ליה לעבדתיה עביד הלולא חד יומא, כדאמרי אינשי הלול בתי דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי, עכ"ל, וכן הובאו דברים אלו במדרש

576. וכ"כ בספר המנהגים לר"א טירנא (מנהג כל השנה, הגהות מנהגים אות יד, מהדר' מכון י-ם עמ' קנז), ז"ל: כל מצוה שכתוב בה שמחה מברכין שהשמחה במעונו, וכו', וכן כשעושים חזק כשמסיימין המסכתא או תינוק פרשה מברך שהשמחה במעונו דכתיב פקודי ה' ישרים משמתי לב. עכ"ד. והביא דבריו הלבוש במנהגים שבסוף לבוש החזר אות לה (ושם הלשון: או בר מצוה לחינוך) אלא שסיים שאין נוהגין כן. 577. עי' תרומת הדשן סי' רסח שהביא ב' מנהגים בזה אי מברכין בפדה"ב שהשמחה במעונו. וז"ל רבינו ביש"ש כתובות פ"א סי' יט בתו"ד על ענין ברכת שהשמחה במעונו בסעודת אירוסין: ויש דוחים שאני מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך, ואני אומר פדיון הבן יוכיה, דמברכים שהשמחה במעונו, רק שבארצות האלו אין נוהגים, משום דזימנין דמת התינוק אחר שלשים, ואיכא מ"ד צריך לפדותו, ומאחר דלשם אין מברכין, דצערא איכא, משום הכי לא חילקו, ואין מברכין בשום פדיון הבן, וכו'. 578. כתובות דף ת, א. 579. כתב ערוך השולחן יו"ד סו"ס רמו: ודע שהמהרש"ל ביש"ש רצה להורות שיאמרו על סיום מסכת שהשמחה במעונו, וכתב שכשהורה כך נתבלבלה השמחה בענין רע ומר ואז ראה שאין לחלוק על הקדמונים, ע"ש, ולפע"ד א"א לומר כלל שהשמחה במעונו בשבין איזה לשון הוא בסעודת נשואין והו"ל לומר שהשמחה בכאן, אלא הפירוש להיפך דבעוה"ז אין שמחה שלימה דשמחת נשואין הוא מפני שהאדם קיים במין ולא באיש, ואלמלא היה האדם חי לעולם לא היה צריך לישא אשה ולהוליד בנים, וכו', ולכן אנו אומרים שהשמחה במעונו כלומר שפה אינה שמחה שלימה והשמחה במעונו של הקב"ה כדכתיב עוז וחרוה במקומו, האמנם בת"ת שהיא הגדולה מכל המצות ושנינו באבות יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב א"כ השמחה פה וא"צ לומר שהשמחה במעונו. ועי' סי' הנהגת מהרש"ל אות מו. 580. כתב החוות יאיר סי' ע: וסעודות הסיום ודאי הוא סעודת מצוה, כבמדרש הביאו ב"י א"ח סי' תרס"ט, ונ"ל ה"ה יום של אחריו כנהוג שהרי שלמה המלך ע"ה עשה משתה ז' ימים, ואפשר שגם שאחר אחריו כמ"ש גבי ז' ברכות מחמת הלולא, ומ"מ מה שהביא רש"ל ראיה מהא דאמר אב"י אפילו אחד סיים מסכתא עביד יום טוב לרבנן וה"ל סעודת מצוה, (מלבד מה שפי' שסיים ראש ישיבה מסכתא, ומפרש

ים של שלמה | פרק שביעי – מרובה

וסעודת בר מצוה שעושים האשכנזים⁵⁸⁴, לכאורה אין לך סעודת מצוה גדולה מזו, ושמה יוכיה עליה, ועושים שמחה ונותנים למקום שבח והודיה שוכה הנער להיות בר מצוה, וגדול המצוה ועושה, והאב זכה שגדלו עד עתה להכניסו בכרית התורה בכללה, וראייה להדיא מפ"ק דקדושין⁵⁸⁵ שאמר רב יוסף לבסוף, השתא דאמר ר' חנינא גדול המצוה ועושה בו' מאן דאמר לי שאין הלכה כר' יהודא דאמר סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טבא לרבנן, אע"פ שהיה כבר חייב אלא אבשורה שלא היה נודע לו עד עתה רצה לעשות יו"מ, כ"ש על הגעת העת והזמן שראוי לעשות יו"מ. אכן הבר מצוה גופא לא ישר בעיני שרוכנין אין להם ב' שערות וא"כ איך יציאו אחרים ידי חובתן בתפילה ובברכת המזון, ואם נאמר מן הסתם אוקמינן אחזקה שהביא ב' שערות⁵⁸⁶ בפרט כמילתא דרבנן, ואף שברכת המזון דאורייתא הוא מ"מ מן התורה היה יוצא בברכת הקמן אלא שרבנן אמרו שאינו מוציא הגדול⁵⁸⁷, א"כ מיד כשיגיע ל"ג שנים ויום אחד יעשו הסעודה ויחנכוהו לכרך ברכת המזון ולהתפלל באקראי⁵⁸⁸, ומאחר שלא נעשה בזמנו ועכשיו גם כן אינו ידוע זמנו למה יקרא סעודת מצוה, ואינו דומה לסעודת מילה ופדיון הבן אפילו עבר זמנו הראשון מ"מ כל יומן בני חיובא ניהו זומנן הוא שלא לאחר המצוה⁵⁸⁹ מה שאין כן בנדרין זה דשמא עדיין לא הגיע זמנו ומכא שנוקמא אחזקה היה לו לחנכו מיד ולעשות סעודה. ומכל מקום נראה היכא שמחניכין הנער לדרוש על הסעודה מעין המאורע לא גרע מסעודת חנוך הבית⁵⁹⁰.

ובכל הני סעודות מצוה דשרינן⁵⁹¹ מ"מ לא ירבה בהן שיבטל ח"ו למודו הקבוע לו לגמרי, אלא לפעמים לפחות אם אפשר להיות זולתו והכל לפי העניין, ואיש ירא אלקים אשר בא למהר יורו לו מן השמים דרך הישר בקו האמצעי.

וכמ"ש רס"י קצ"ג. ועוד דהא עיקר הטעם דק"ל אף על פי שיצא מוציא משום שכל ישראל ערבים זה בזה, כדאיתא סוף פ"ג דר"ה, ובקטן ל"ש ערבות ומן התורה הוא פטור לגמרי ואיך יוציא הגדול, לכן נ"ל מ"ש הוא העיקר ועיין בב"י, ואח"כ מצאתי שבי במלחמות פ"ג דברכות בהדיא שהיא דאורייתא ע"ש. ועי' טורי אבן ר"ה דף כט, א שכתב דשיטת רש"י שם דהא אינו מחויב אינו מוציא הוא מדרבנן, וכמ"ש רבינו, ופליג ארמב"ן מלחמות הנ"ל. 588. עי' שו"ע או"ח סי' נג סעי' ו דלמינוי קבוע בעיני נתמלא זקנו. 589. עי' מג"א סי' תקס"ח ס"ק י שכתב בדעת התוס' (מ"ק דף ת, ב ד"ה מפני ביטול) דפדיון הבן כיון שעבר זמנו יכולין לרחותו יותר, ועפ"י כתב ד"ל דפדה"ב שלא בזמנו לא מקרי סעודת מצוה. ועי' בית מאיר שם וחי' אדם (הלי' שבת כלל א נשמ"א אות א) שהביאו דברי רבינו כאן דגם שלא בזמנה היו סעודת מצוה, וביארו ד' חוס' מ"ק בענין אחר. ועי' פרמ"ג אשל אברהם שם. ועי' חיי אדם כלל קלו סעי' ז. 590. כתב המג"א סי' רכה ס"ק ד: כי בילקוט חדש בליקוטים סי' כ"ט שמצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשו בנו בר מצוה כיום שנכנס לחופה, ומשמע דהיינו ביום שנכנס לשנת י"ד, וביש"ש פ"ז דב"ק כ' דאם הנער דורש היו סעודת מצוה אפי' אינו באותו יום. (והשמיט "מעין המאורע"). עוד בענין סעודת בר מצוה שלא בזמנה, עי' יד אפרים סי' תקנא על המג"א ס"ק לג, דברי מלכיאל ח"א סי' ג, שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' סח. 591. היינו דשרי לת"ח להנות ממנה, דבזה פתח רבינו לדון ע"פ הגמ' חולין דף צה דרב לא איתהני מסעודת הרשות, ונפסק להלכה בכל ת"ח כמבואר בפסחים דף מט, א.

נתחומא בפ' בראשית (פרשה ב) ע"ש, וכו', גם משמע מהכא דאפילו אם עשה סעודת החנוך בחול אין זו סעודת הרשות אלא בכלל סעודת מצוה מקרייא, דאם היא סעודת רשות לא הוה מדמיין ד"ל ענין השבת אליה. גם יש ראייה גדולה מן זוה"ק לסעודה זו דחנוך הבית שכן איתא בוהר ויקרא דף ג' ע"ב א"ל הקדוש ברוך הוא למשה תנוכח דביתא במאי הוי בסעודתא וכו', ע"ש. והנה הגאון מג"א ז"ל בס' תקס"ח ס"ק ה' הביא מס' באר שבע דחנוכת הבית בא"י הוי סעודת מצוה אבל לא בחו"ל, והביא עוד מן יש"ש כי אם לא הנית תחלה לשחות בביתו ולנהוג קלות ראש רק שעשה סעודה לחנכו תחלה לומר בו ד"ת ולדרוש בו מעין המאורע הוי סעודת מצוה, ע"ש, ומשמע דבזה מודה דהוי סעודת מצוה גם בחו"ל, וכולם לא זכרו דברי השאלות הנז' דאם היו זוכרים זה לא הוה מחלקי בין א"י לחו"ל, וכן בתשב"ץ קטן סי' ק"ע אם היה זוכר זה לא הוה כתב דחנוך למשתה ושמחה הוי סעודת רשות. ועי' חות יאיר סי' ע, הו"ד בפתחי תשובה יו"ד סי' ריז ס"ק טז. דברי מלכיאל ח"א סי' ג ות"ד סי' ח, באר היטב סו"ס רמו ויד אברהם שם (במהדר) מכוון י-ם הוא בבאר היטב למהר"י טיקטין נדפ' בעמ' תקמה). 584. עי' מנהגים דק"ק וורמישא אות רפט. 585. דף לא, א. 586. נדה דף מו, א. 587. כתב המג"א סי' קצט ס"ק ז: וביש"ש פ"ז דב"ק סי' ל"ז כתב שמן התורה גדול יוצא בברכת הקטן רק שהחמים אסורהו לכן סמכינן אחזקה, עכ"ל. וצ"ע דבסימן קפ"ו ס"א משמע דהוי דאורייתא, מדפסקו האבעיא לתומרא. ועוד דבס"ב קאמר ההוא דבן מברך כו', וכ"ה בגמ' ברכות דף כ' וקשה [דלישני כיון שאין יודע לכרך לא גזרו רבנן כדי שלא יתבטל ברמה"ז דאורייתא,

וגם כן איכא נפקותא בהך פיסקא לעניין אבלים אי שרו לילך לאותם סעודות מצות כמו שאפרש בעז"ה בפרק אילו מגלחין.

והאי דדריש רב⁵⁹² דחתול אסור לקיימו ומצוה⁵⁹³ להרגו ואין בו משום השבת אבידה אפילו אם מצאו מת לא צריך להחזיר עורו אם הוא חיוור או אוכמא בר חיורא, כל המפרשים לא הביאו⁵⁹⁴ לפי שלא מצוי בנינו כמו שאין נזהרים עכשיו בגילוי, ואם המיתה פעם אחת במקרה או נשכו וקמעו יד של תינוק פשיטא הנוהג בהן כל הדינים ואפילו אם הם אוכמא בר אוכמא, דרב לא חילק בין אוכמא לחיורא אלא כשלא המיתה, וכן איתא בתוס', ומכל מקום אם הרג אדם עכשיו חתול חיורא של חברו או אוכמא בר חיורא אין לחייבו ממון מספיקא מאחר שהוא עשה משום סכנת נפש וסבר שמותר להרגו, ומכל מקום יקבל עליו היסת שלכך כיון ויפמור, אבל אם עשה להכעיס ולהזיקו חייב כשאר מוזק ממון חברו, הנראה לפי עניינת דעתו כתבתי.

לת. דין שהתירו מלאכה ע"י גוים משום שבות בא"י, אבל משום שאר מצוה לא שרינן שבות, אם לא בבין השמשות, ומה דשרי לצורך מילה אבאר בעז"ה בפרק הדר.

לת. הלוקח בית⁵⁹⁵ בא"י כותבים עליו אוננו, פי' שמר מכורה, אפילו בשבת על ידי גוים, אף על פי שאמירה לגוי שבות הוא, משום ישוב א"י לא גזרו שבות. ודוקא ישוב א"י חשיב אבל לא לשאר מצוה אפילו למצוה דאורייתא, ואי שרי במילה אכתוב בפר' הדר בעז"ה, אם לא בין השמשות דשרו שבותים לצורך מצוה. וכן הלוקח מקום בא"י כופין ליקח לו דרך מדי רוחות משום ישוב א"י.

לט. דין שאסור לגדל חזירים בכל מקום אפלו שלא להרויח בסחורה עמהן רק בעבור עורן או בעבור למשוך בהן עורות אסור, ותרנגולים אין מגדלין בירושלים והכהנים בכל מקום.

לט. מתניתין⁵⁹⁶: אין מגדלין תרנגולין בירושלים מפני הפחירות⁵⁹⁷ שהן מנקרין באשפה ושרצים בפיהם, והכהנים לא גדלו תרנגולים בכל א"י מפני שהם אוכלים תרומה.

ואין מגדלין חזירין בכל מקום, וגם הוא בכלל ארור שגזרו חכמים בימי חשמונאי ארור אדם שמגדל חזירים⁵⁹⁸, וא"ל⁵⁹⁹ שמגדלין כדי להרויח ולעשות עמהם סחורה דהא פשיטא שאסור, כדאיתא בפרק כלל גדול במסכת שביעית⁶⁰⁰ אין עושין סחורות לא בנבילה וטריפה שקצים ורמשים, ודרשינן מקרא ממאים יהיו לכם לכל מילה, וכן בפרק כל שעה⁶⁰¹, אלא איירי אפילו לגדלם כדי למשוך בהן עורות או לגדלם מחמת עורם אפילו הכי אסור⁶⁰², ועיקר דין זה בפרק כל שעה.

מ. עשר תקנות יהושע

תקנה א', שיכול כל אדם לרעות בהמות דקות ביער גדול של חברו.

מ. תנו רבנן⁶⁰³ עשרה תנאים התנה יהושע ועל מנת כן הנחילם הארץ, שיהיו מרעים בחורשין ולא יקפיד בעל היער על כך, וה"מ בהמה דקה ביער גסה, אבל דקה בדקה⁶⁰⁴ וק"ו גסה בדקה לא, שמכלים האילנות הקטנים. ומ"מ הבעל עצמו מרעה בחורשין שלו בכל עניין ולא גזרינן משום ישוב א"י מאחר שהם לעולם ביער עד בא קיצם.

592. דף פ, ב. 593. בגמ': ומותר. 594. היינו לא 600. פי"ז מ"ג. 601. פסחים דף כג, א. 602. ע"י תוספות פסחים שם ד"ה אמר קרא, ולהלן דף פב, ב ד"ה לא 596. דף עט, ב. 597. במתני': מפני הקדשים. 598. דף פב, ב. 599. דף פ, ב. 603. דף פ סוף ע"ב. 604. בגמ' נוסף: וגסה פב, ב. 599. ר"ת: ואין לומר, ופי' כמו: ולא מיבעיא. בגסה.

וזכל דצר רק דצר אשר להם מסור להיותם ממונים עליו ונונילא אינם יכולים בכל פעם להעניש ע"י מדה כנגד מדה וזה שאמר יתרו כי דצר אשר זרו כענקו וזוה נודע שגדול ה' וכל חלקים ואין נעכז על ידו:

ויעוד יש לפרש עפ"י וזה שאמר הכו"ל (גיטין דף ע"ב כ"ו ע"ב) על נוי כוונת צל"ל אל תקרא צללים אלא צלמים הגם שיכולת ציד הש"ת לענות לאווה מיד ונ"ו הוא רואה ומאריך אפו עד שתתנוולא סאתם, וזוה י"ל פסוק ולו דוניה תהלה הדוניה שאתה רואה נועט' הרעי' ודוניה זה לך תהלה, וזה שאמר יתרו עתה ידעתי כי גדול ה' ולו הכח ונושלה על כל, ע"י אשר נראה עין צעין שהעניש מדה כנגד מדה כי דצר אשר זרו עליהם צקדיה שצטלו זה נחצטלו והגם שיש לו הכח ונושלה לענות בכל דצר עם כל זה ראה ושתק והן הן גדולותיו וגבורותיו וכמו שאמר הכנה"ג על שהקצ"ה רואה גוים ונקרקין צהיכלו ושתק הן הן גבורותיו וני כוונת צלמים:

ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלקים, וי"ל שאכלו ונלחמו של יתרו שהציא עונו קולת ואפו אותו כאן ואכלו עמו, לכאור' ונחזי כרעצתותא שהרי אמרו חכו"ל צונקב' עירובין האוכל יותר מכשיעור עומר לגלגלת הרי זה רעצתן ופשיעא שגם מן המון לא הוסיפו נוולא מה שאכלו מלחמו של חותן משה הוי אכילת רעצתן ודוחק לומר שהאכילו מן המון שלהם כנגד הלחם שאכלו עמו, דייבא אהרן וכו' לאכול לחם עם חותן משה משווע שהם אכלו עונו ולא הוא עוניהם, אלא אמרו חכו"ל צונקב' צרכות וצונקב' טבת ר' זירא זלע אכולי שיחותא, ופריך הא חזי כרעצתותא ונשכי כיון דצכל יומא לא קעביד הכא רק צהאי טעתא (צצצת) לא ויחזי כרעצתותא והכ"כ אכלו לפני חלקים ופירש רש"י סעודה שח"ח נהנה ממנו ה"ל כאוכל לפני חלקים ע"כ לא נחזי כרעצתותא:

ויזבה יתרו עולה וצמים, צגנו' ע"ז דף כ"ד ע"א איחא וכן ה' רצי אליעזר פוקל צכל הקרצנות כלם פ"י ליקח צהוה מן הככבי להקריצה לקרצן שווא נרצעה שחשודין הככרים על הרציעה, ת"ש ויקח יתרו עולה וצמים לחלקים, ונשכי יתרו נוי קודם מתן תורה הים, הכיחא לנו"ד יתרו קודם מתן תורה הוא אלא לנו"ד אחר ונ"ת ונ"ל וצרש"י הכיחא לנו"ד פלוגתא דצני ר' חייא וריצ"ל צפק צתחא דשחי' קדשים דף קט"ו, והקשה וורי חקיד שצכהוכה הגאון ור' נתן אדלער הכהן זל"ל הרי שם פנינו צני רצי חייא וריצ"ל חד אמר יתרו קודם ונ"ת ה' ונ"א יתרו לאחר מתן תורה ה'

וכו' כחכאי וישמע יתרו וזה שמועה שמוע וצא וכחגייר רצי יהושע אחר ונלחמה עמלק שמוע וצא שהרי כתיב צלידו ויחלק יהושע את עמלק רצי אליעזר המודעי אמר מתן תורה שמוע וצא וכו' רצי אליעזר אמר קריעת ים סוף שמוע וצא שנאמר ויהי בשמוע כל ונלכי אמורי, והוא כחכאי דנו"ד דצצר קודם מתן תורה ה' יתרו קצר כרצי אליעזר ואם כן מוכח ונמנר' הכ"ל דר' אליעזר קוצר קודם מתן תורה צא ואם כן נחזי נקשה התם צע"ז ארצי אליעזר הכיחא לנו"ד קודם מתן תורה צא אצל לנו"ד לאחר מתן תורה צא ונ"ל הלא קאי אר' אליעזר ור"א גופא צהוה קוצר קודם מתן תורה צא, ונמנר' קושי' זו מוכח כגירסא אחרת שם בצמים שגורס ר' אליעזר צן יעקב ונפקא מיני' להלכתא לדיכא כרצ"י ולא כר"א דשמותי הוא, ולענ"ד נראה לומר דצמות י"ל דגם ר' אליעזר דצצר קריעת י"ס שמוע יוכל לקצור דלאחר ונ"ת ה' יתרו צא רק עיקר טעמו של יתרו שמוע וצא ה' קריעת י"ס ול"ל דפלוגת' צני ר"ח וריצ"ל אי קודם ונ"ת או לאחר ונ"ת צא הוא אליעזר דר' אליעזר אי קצצר ר"א קודם ונ"ת צא או קצר לאחר ונ"ת רק שהעיקר שהכריעו לצוא ה' קי"ס, וזוה מיושב נחזי דמשפש רש"י צע"ז בגמול' על הכיחא שהיא פלוגתא אמוראי ולא הציא רש"י פלוגתא דתכאי, דוחכאי לא מוכח דקצירא קודם ונ"ת צא כדאמון רק מפלוגת' דאמוראי נקשה שפיר התם דקאי אליעזר דר"א הכיחא למואן דצצר אליעזר דר"א קידם ונ"ת צא אצל למואן דצצר אליעזר לאחר ונ"ת צא ונ"ל, וק"ל:

ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה כתיב ויחד יתרו ואמר רצ ההעציר חרצ מדה על

צצרו פ"י שוול עלונו וה' זה גם סעודה צריח ונילה ולא צרכו שהשנוחה צוועוכו נשום לערע דינוקא, והנה איחא ציש"ש צצא קומא פ' מרובה שפסק לומר שהשנוחה צוועוכו צסעודת קיום שאין שנוחה להקצ"ה אלא צעסק התורה, וכ' שכתבצלה אוחה הקעודה וחזר צו כי נקשתמא ה' לחז"ל קוד דצר שלא לקצוע צרכה זו על שנוחה זו, ולפענ"ד נוקומוו כלוד כי אמרו חכו"ל לא ה' י"ע לישראל כיה"כ וכט"ו צאצ ואמרו יוה"כ נשום סלימה ונחילה ונ"ו צאצ שצו פסקו לכרות עלים לנערכה, וכ' כיווקי יוקף צצ"צ שונכאן מוכח שנוחה קיום על גמר הנחיה, והנה היא שנוחה רוחניות ולא גשמיות כמו שנוחה חתן וכלה, ונ"ו עושין סעודת הגוף כמו ציהכ"פ מפכי שהוא שנוחה רוחניות מוששין לצלצול השעה' ונש"ו, שוגרין לו שיעיר הנשתלח ציוהכ"פ וזה טעם סעודת קיום ושנוחה ע"ו צאצ ולא שיך

לצרך על זה שהשנוחה צוועוכו:

וידי

יד, ז) 17. והגאון הלוי תפשו, כי האלף במלת עזאול הוא בין זי"ן לזי"ן¹⁸. וי"א שהוא הר סמוך אל הר סיני, והשם צוה להוליך השעיר ולהעלותו שם עד שישמט, ואחר כן היו מוליכים אותו בבית המקדש להר אחר, והעד שאמר ויעש אהרן¹⁹. וכן בחג שבועות לפי דעתי כאשר אפרש במקומו²⁰. וי"א כי עבודת בית שני לא היתה כראשון, כי היה הכהן מחוסר בגדים²¹ ואין כפרת²², וזה המפרש אמר כי השעיר ישלח²³ במדבר, כי כן כתוב ושלח את השעיר במדבר (כב), וטעמו כטעם צפור המטהר מהצרעת שהוא על פני השדה, מקום שאין שם ישוב, והעד אל ארץ גזרה²⁴. ואנחנו השיבנו, כי השעיר ישלחו במדבר כאשר הוא כתוב, וירדוף אחריו עד שיברח ויעל על הצור, על כן אמרו חז"ל ודחפו²⁵. ואמר רב שמואל²⁶, אעפ"י שכתוב בשעיר החטאת שהוא לשם, גם השעיר המשתלח הוא לשם, ואין צריך, כי המשתלח איננו קרבן, כי לא ישחט, ואם יכולת להבין הסוד שהוא אחר מלת עזאול²⁷ תדע סודו וסוד שמו, כי יש לו חברים במקרא²⁸. ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלוש תדענו²⁹.

ראב"ע: ודבר עזאול כמעשה הצרעת ומפורש סודו בדברי חכמינו הקדושים וככה דבר הערפה בנחל. 26 הגאון רב שמואל בן חפני, שלפעמים ראב"ע מזכיר אותו רב שמואל בלבד. ראה הקדמת ראב"ע לתורה, סוף הדרך הא': בראשית כח, יא, הערה 19. 27 המדברה (י). לשם מה נשתלח אל המדבר. 28 השם עזאול מורכב משתי מלים: עז אול (רד"ק ס' השרשים). והרכבים של שמות ישנם במקרא, שראב"ע רואה בהם חברים לשם המורכב עזאול, כמו: ראובן — ראו בן; בנימין — בן אוני, בן-ימיני; גלעד — גל עד; בועז — בו עז; עמינדב — עמי נדב וכדומה. ראה יא, כב, הערה 69. 29 תספור מכאן שלשים ושלושה פסוקים עד יז, ז: ולא ינבחו עוד לשעירים — לשדים. כלומר, השעיר נשתלח לכוחות התוהו שבמדבר שאיש מן הישוב לא יינזק מן העונות שהשעיר עליו, כמו הצפור החיה של המצורע, המסמלת נשיאת הצרעת לשדה שאין בו ישוב. רמב"ן: והנה ר"א (ראב"ע) נאמן רוח מכסה דבר, אבל אני (נ"א ואיני) הרכיל מגלה סודו, שכבר גלו אותו רבותינו ז"ל במקומות רבים. אמרו בבראשית רבה (סה, י) ונשא השעיר עליו זה עשו, שנאמר הן עשו אחי איש שעיר. את כל עונותם — עונות תם, שנאמר ויעקב איש תם. ומפורש מזה בפרקי רבי אליעזר הגדול (פרק מו) היו נותנין לו לסמאל שותד ביום הכפורים שלא לבטל את קרבנם, שנאמר גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאול. גורלו של הקב"ה לקרבן עולה (צ"ל חטאת) וגורלו של עזאול שעיר החטאת וכל עונותיהם של ישראל עליו...

מהדורת הרב קאפח: להר עזאול. 17 התוספת של השם אל גותנת לו ציון של הפלגה. 18 אין כאן השם אל. כ"י פריס: והגאון רב מבשר הלוי. 19 בפסוק לד: ויעש — ראב"ע: אהרן. אהרן עשה כמו שנצטוה בזמנו, אבל לא כהלכה לדורות. 20 כג, יא: ממחרת השבת — ראב"ע אחר בירור רחב: והזכיר הכתוב איך יחשבו השנה הראשונה. 21 ראה הערה 12. 22 אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני, ואלו הן: ארון וכפורת וכרובים אש ושכינה ורוח הקודש ואורים ותומים (יומא כא, ב). 23 כ"י פריס, מרגלית טובה, מקראות גדולות — ורשה ישולח. נטר: ישלחו. רשב"ם: לפי פשוטו לשלח אותו חי אל ההרים אשר במדבר כמו שמצינו בצפורי מצורע ושלח את הצפור החיה על פני השדה לטהרו מטומאתו, אף כאן לטהר את ישראל מעונותם משלחו אל המדבר והוא מקום מרעה הבהמות. רמב"ן: להעביר רוח הטומאה. בשילוח צפור המצורע (יד, נג) הוא אומר: שתשא הצפור את כל עונותיו אל מחוץ לעיר אל פני השדה כענין הכפרה בשעיר המשתלח. הוא עומד על כך גם בפרשת עגלה ערופה (דברים כא, ד). 24 רשב"ם: גזרה — ארץ חריבה שאין בה שום תבואה, שהיא גזורה (נ"א גזרה) ונכרתת מכל טוב. 25 יומא סז, א: ודחפו לאחוריו, והוא מתגלגל ויורד ולא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה אברים אברים. כלומר, השעיר לא נשלח להיות חי בארץ גזרה, אלא נדחף מן ההר ונהרג. בס' יסוד מורא שער ט כתב

ולמה יתרגם אותה בהנחה בלבד ולא יתרגם בה הלשון המיוחד לצניפה ממש. ואולי איננו בלשון הארמית, כי גם "הצניפות והרדידים" שבישעיה (גכג) תרגם יונתן כתריא, וואין לשניהם לשון בצניף ובמצנפת רק לשון הקדש מצנפתא.

(ז-לג) וגורל אחד לעזאזל. "הר גבוה, צוק קשה, שנאמר [בפסוק כ"ב] ארץ גזרה" – לשון רש"י. ובת"כ [וכאן]: "לעזאזל – למקום הקשה שבהרים. יכול ביישוב, ת"ל להלן [בפסוק כ"א] המדברה. ומנין שיהיה צוק – ת"ל [בפסוק כ"ב] ארץ גזרה". ולפי זה יהיה פירוש מלת לעזאזל לקשה, והוא כפול הזי"ן, כמו "עזוז וגבור" [בתהלים כד, ח].

ור"א כתב: "אמר רב שמואל אע"פ שכתוב בשעיר החטאת שהוא לשם [בפסוק ט] גם השעיר המשתלח הוא לשם. ואין צורך, כי המשתלח אינו קרבן, שלא ישחט. ואם יכלת להבין מלת הסוד שהוא אחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו, כי יש לו חברים במקרא. ואני אגלה לך קצת הסוד, ברמו, בהיותך בן ל"ג תדעהו". והנה ר"א נאמן רוח מכסה דבר, אבל אני הרכיל מגלה סודו, שכבר גלו רבותינו אותו במקומות רבים. אמרו בב"ר [סנה, טו]: "ונשא השעיר עליו [בפסוק כ"ב] – זה עשו, שנאמר [בבראשית כו, יא] הן עשו אחי איש שעיר. את כל עונותם – עונות תם, שנאמר [ישם כה, כז] ויעקב איש תם". ומפורש מזה בפרקי ר' אליעזר הגדול [פ"מ]: "לפיכך היו נותנין אותו לסמאל שוחד ביום הכפורים שלא יעכב את קרבנם, שנאמר גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל, גורלו של הקב"ה לקרבן עולה, וגורלו של עזאזל שעיר חטאת, וכל עונותיהם של ישראל עליו שנאמר [בפסוק כ"ב] ונשא השעיר עליו וגו'. ראה סמאל שלא נמצא בהם חטא ביום הכפורים אמר לפני הקב"ה רבון כל העולמים יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת שבשמים, מה מלאכי השרת יחפי רגל כך הם ישראל יחפי רגל ביום הכפורים, מה מלאכי השרת אין בהם לא אכילה ולא שתיה כך אין בישראל אכילה ושתיה ביום הכפורים, מה מלאכי השרת אין להם קפיצה כך ישראל עומדים על רגליהם ביום הכפורים, מה מלאכי השרת שלום מתווך ביניהם כך ישראל שלום מתווך ביניהם ביום הכפורים, מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא ביום הכפורים, והקב"ה שומע עדותן של ישראל מן הקטיגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקדש ועל הכהנים ועל כל עם הקהל, שנאמר [בפסוק ל"ג] וכפר את מקדש הקדש וגו', ע"כ אגדה זו. והנה הודיעונו שמו ומעשהו. וזהו סוד הענין, כי היו עובדי אלהים אחרים, הם המלאכים, עושים להם קרבנות, והם להם לריח ניחוח, כענין שנאמר [ביחזקאל ט, יח-טו]: "ושמני וקטרתי נתת לפניהם... לריח ניחוח ויהי, נאום ה' אלהים". ואתה צריך להתבונן במקרא ובמסורת. והנה התורה אסרה לגמרי קבלת אלהותם וכל עבודה להם, אבל צוה הקב"ה ביום הכפורים שישלח שעיר

תכלת מרדכי

(ט) שנשלח שעיר במדבר. ע"י ויקרא ג' א', וד' ב'.

כור זהב

[ז] שניהם מצנפתא, כפי תצוה¹⁵ מצנפת ואבנט קפיצין דהיינו פרקי איברים וע"כ אין יכולים לישב רק לעמוד עיין ערוך ערוך קפץ אחרון¹⁶ ורש"י דניאל ז' [מ] מלאכי השרת אין להם קפיצה, נ"ל שצ"ל ט"ז¹⁷.

(15) תצוה כ"ח, פסוק ל"ז ופסוק ל"ט. (16) וז"ל: בראשית רבה פ' ס"ה, אין להם קפיצין וכו' כלומר אין להם פרקים, עכ"ל. (17) וז"ל: המלאכים נהראו העומדים. שנאמר ביו העומדים האלה (זכריה ג' ז'). מפני שאין להם קפיצים. עכ"ל.